

ПОПОВА Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ “ФЛАМЕНКО” У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ІСПАНІЇ

У статті досліджується розвиток концепту “фламенко” шляхом опису національно-семантичного простору іспанського народу на різних історичних етапах. Такий підхід дозволяє перейти від мовної картини світу до національної концептосфери завдяки порівнянню концептуальних ознак досліджуваного концепту XVI-XX століть.

Ключові слова: національно-маркований концепт, мовна картина світу, семантико-когнітивний аналіз, номінативне поле концепту, діяхронія.

В статье исследуется развитие концепта “фламенко” путем описания национально-семантического пространства испанского народа в разные исторические эпохи. Такой подход позволяет перейти от языковой картины мира к национальной концептосфере благодаря сравнению концептуальных признаков исследуемого концепта XVI-XX веков.

Ключевые слова: национально-маркированный концепт, языковая картина мира, семантико-когнитивный анализ, номинативное поле концепта, диахрония.

This article investigates the development of the concept “Flamenco”, describing the national semantic space of the Spanish people in different historical eras. Such an approach allows us to pass from the language picture of the world to the national sphere of concepts, comparing conceptual characteristics of the investigated concept of the XVIth-XXth centuries.

Keywords: nationally-marked concept, language picture of the world, semantic-cognitive analysis, concept nominative field, diachronic approach.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю вивчення причин міжкультурних відмінностей, розуміння яких сприяє ефективнішому конструюванню міжнаціонального діалогу в сучасний період швидкої глобалізації суспільства. Діахронічний підхід у дослідженні національно-маркованих концептів дає можливість глибше поглянути на його зміст і структуру, спосіб та час його відтворення мовними засобами, зрозуміти механізм акумуляції ключовою лексемою етнокультурного й національно-значущого змісту.

Метою дослідження є вивчення розвитку концепту “фламенко” в іспанській мовній картині світу від моменту його появи до сучасності, виявлення ключових чинників його формування та змін, які відбувалися в змістовному, понятійному та ціннісному наповненні даного концепту.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні еволюційного розвитку досліджуваного концепту, що дає можливість не лише проаналізувати складові сучасного концепту, але й визначити причини

міжнаціональних відмінностей та способи акумуляції національно-значущої інформації мовною картиною світу іспанців.

Об’єктом дослідження є національно-маркований концепт “фламенко”.

Предметом дослідження є змістовне, понятійне, асоціативне та ціннісне наповнення досліджуваного концепту на різних етапах його розвитку.

Національна специфіка концептів проявляється в наявності відмінностей в однойменних концептів у різних національних культурах, а також у наявності ендемічних, унікальних концептів, що є властивими лише одній культурі. Справедливим є твердження про те, що повна відсутність концепту в тій чи іншій лінгвокультурі – дуже рідкісне явище, значно рідкісніше, ніж відсутність однослівного вираження для певного концепту [1:112].

Національна специфіка концептів проявляється у наявності відмінних концептуальних ознак у національних концептів, у різній організації їхніх концептуальних полів, тобто те, що в одній концептосфері є ядром, в іншій – може бути периферією [2: 15]. Відмінності понятійного, ціннісного, асоціативного наповнення концепту формують відмінності його сприйняття і розуміння в різних мовних картинах світу. Так, концепт “фламенко” для більшості українців є нічим іншим, як танком, який виконують переважно іспанці. Навіть обізнані люди, асоціюючи “фламенко” зі співом та грою на музичних інструментах, що виражають пристрасну душу Іспанії, не асоціюють його, скажімо, із політикою, рухом інтелектуалів чи проблемою національної єдності.

“Фламенко” є безеквівалентним концептом у національній концептосфері, тобто одним із тих, які мають найбільш яскраве національно-марковане забарвлення. Безеквівалентні концепти виявляються через існування безеквівалентних мовних одиниць. Безеквівалентна одиниця, на думку З. Д. Попової та І. А. Стерніна, завжди є показником наявності певної унікальності, національної своєрідності концепту у свідомості народу [2:20].

Наявність великої кількості номінацій того чи іншого концепту свідчить про номінативну щільність даної ділянки мовної системи, що відображає актуальність вербалізованого концепту для свідомості народу [1:111]. Так, концепт “фламенко” в іспанській мові вербалізується такими лексемами, як *alborea*, *alegría*, *bamblera*, *bulería*, *campanilleros*, *cantiña*, *caña*, *caracoles*, *carcelera*, *cartagenera*, *colombiana*, *debla*, *fandango*, *fandanguillo*,

farruca, flamenco, garrotín, granáina, guajira, javera, jondo, liviana, malagueña, mariana, martinete, media, milonga, minera, mirabrás, nana, petenera, polo, romance, romera, rondeña, rumba, saguiriya, serrana, sevillana, soleá, tango, tanguillo, taranta, tiento.

Концепт може вербалізуватися не лише за допомогою лексем, але й фразеологічними та навіть синтаксичними засобами, систематизація та семантичний опис яких дозволяє виділити когнітивні ознаки та когнітивні класифікатори для моделювання концепту. Отже, на перший план виходить дослідження корпусу іспанської мови.

У науковій, художній та газетно-публіцистичній літературі знаходимо метафоризацію засобів вираження даного концепту (*voz del pueblo, alma del pueblo*), сталі вислови на його позначення (*arte jondo, esencia cultural, símbolo nacional, tradición folclórica*), усталені порівняння, що відтворюють еталони, властиві іспанській мові (*flamenco como misterio, cante de profundo sentimiento*), паремії та фразеологічні одиниці (*¡No te pongas tan flamenco!*, *linterna flamenco* (linterna sorda), *juerga flamenco* (en Andalucía, reunión bulliciosa en la que se canta, se bebe y se baila flamenco)). Синтаксичним засобом вираження концептуальних ознак може бути протиставлення, у якому ми бачимо сприйняття фламенко носіями мови як життєстверджуючого поняття:

– *¡Er grandísimo ladrón paese que tié la negra! – dijo don Paco furioso. – ¡Cállate, malange! Ni con aguardiente te alegras. Te daremos petróleo pa que revientes. Pero ¿tú eres un cantaor de flamenco o el anuncio de una funeraria?* [5:70, Zavala C. Cruz de flores, 1939].

Метод семантико-когнітивного аналізу концептів полягає в тому, що в процесі лінгвокогнітивного дослідження ми переходимо від змісту значень до змісту концептів шляхом когнітивної інтерпретації [3:42], яка є семантико-когнітивним аналізом, без якого дослідження залишається в рамках лінгвістичної семантики.

Підхід “від мови до концепту” дозволяє виявити ознаки концепту та змоделювати його, адже концепт може виражатися не лише мовними засобами, а й музикою, рухами тощо, як у випадку з фламенко. Таким чином, концепт розсіюється в мовних знаках, які його об’єктивують [4:85].

Концепт має власне номінативне поле (термін З. Д. Попової), що являє собою сукупність мовних засобів, які об’єктивують концепт у певний період розвитку суспільства. Номінативне поле концепту відрізняється від лексико-семантичного поля, синонімічного ряду, лексико-фразеологічного поля, асоціативного поля тим, що воно має комплексний характер, містить

у собі всі перераховані угруповання, проте не є структурним утворенням на відміну від системи мови, яка є впорядкованою сукупністю номінативних одиниць. Номінативне поле концепту містить у собі різні частини мови, і воно не є однорідним. Виділяється ядро номінативного поля (прямі номінації концепту) і периферія (зміст концепту, який розкривається в різних комунікативних ситуаціях).

Тож до ядра номінативного поля концепту “фламенко” увійдуть *flamenco, cante, baile, toque, arte, cantar, bailar, tocar instrumentos, aguitar, interpretar sentimientos, castiñar, tener señales evidentes de algo* тощо, а до периферії – *música, estilo, conjunto de personas que cantan, bailar y tocar instrumentos, interpretar música de carácter flamenco; movimiento de intelectuales; manifestación sociocultural; agitación política; símbolo de identidad cultural; pueblo gitano; campesino errante; natural de Flandes; ave de plumaje blanco y rojo, chulo, descarado*.

Варто пам'ятати, що значення мовних одиниць співпадають із фрагментами значенням концепту, які вони вербалізують, проте жодна з них не вміщує наповнення концепту повністю.

Мінливість концептуальних ознак ближньої та дальньої периферії обумовлюють розвиток концепту з плином історичних епох. Розвиток полягає в модифікації концептуальних ознак та їх репрезентантів.

Якщо зробити етимологічний екскурс, то виявимо, що існує кілька версій походження лексеми-назви концепту “фламенко”:

- із мови циган, які прийшли на Піренейський півострів із Фламандського регіону (*procedente de Flandes*);
- від нідерландського (фламандського) слова *flama* (*fuego, llama*).
- від арабського словосполучення *felag mengu* (“*campesino huido*” або “*campesino errante*”);

У перших словниках іспанської мови *flamenco* позначає фламандське або циганське походження (*natural de flandes, perteneciente o relativo a esta región histórica de europa, se dice de ciertas manifestaciones socioculturales asociadas generalmente al pueblo gitano*). Так, у літературних джерелах XVI століття зустрічаємо наступні приклади:

...y el otro era un flamenco, hombre principal en Flandes, privado del Príncipe, dicho Filiberto [5: 247, Santa Cruz A. Crónica de los Reyes Católicos, 1516].

En otras cosas, dijo el flamenco, me podéis vos vencer, mas en tenerle esa amorosa aficción no os reconoceré ventaja [5:396, Autor anónimo. Traducción de la Imagen de la vida cristiana de Fray Héctor Pinto, 1571].

У XVII столітті літературні джерела пропонують значну кількість прикладів, із яких можна зробити висновок про розширення семантики даної лексеми:

- розширюється аксіологічне значення поняття “нація”, що відбивається у досліджуваному нами концепті: ... *la compañía de Jesus de nación flamenco* [5:53, Lázaro D. Epílogo y nomenclatura de algunos artifices, 1656].

- фламенко починає асоціюватися з мистецтвом танцю та мистецтвом живопису:

*Aquél que no es nada renco
se llama Diego Mostrenco;
el otro, Gil el Peraile;
cada cual diestro en el baile
como gozquejo flamenco.
Tocándoles Pingarrón,
mostrarán bien su destreza
a compás de cualquier son,
y alabarán la agudeza*

de nuestra nueva invención [5: 821, Cervantes M. Comedia famosa de Pedro de Urdemalas, 1615].

- з'являються асоціації зі стилем фламенко в зовнішності та поведінці:

Era poquito antes de anohecer ... luces, cuando llegó a mí una mujer en traje flamenco, con una mascarilla en el rostro [5: 34, Zayas y Sotomayor M. Desengaños amorosos, 1649].

... y como no tenía estribos y le colgaban las piernas, no parecía sino figura de tapiz flamenco, pintada o tejida, en algún romano triunfo [5:960, Cervantes M. Segunda parte del ingenioso caballero don Quijote de la Mancha, 1615].

- лексема називає птаха з білим та червоним оперенням, елегантного, граційного. Саме ці характеристики моделюють концептуальне поле, перекликаючись з емоційною оцінкою:

*Hoy soy cuervo, ayer fui pavo; ayer gallo, y hoy capón.
Vime ayer, como un flamenco, brillando rubio esplendor,
y hoy una vela Faetonte etíope me volvió* [5:118, Medina P. Poesía, 1655].

У XVIII столітті фламенко все частіше асоціюється з народним співом та мистецтвом танцю. Концепт містить елементи вогню, горіння, а отже, пристрасті:

Abrió el libro, i con más flema que un flamenco, me entretuve en leer su largo i ostentoso título [5:516, Mayans y Siscar G. Advertencias de Miguel Sánchez, 1748].

XIX століття в Іспанії є новим Відродженням. Срібний вік характеризується пробудженням цікавості до різних видів мистецтва, розвитком науки, появою кола інтелектуалів – еліти нації. Усі ці віяння вбирає в себе концепт “фламенко”. Проте саме на початку цього століття, модифікується не лише периферія концепту, а й саме його ядро та приядерна зона. Зберігається фламандське походження даної лексеми, але змінюються асоціації носіїв мови. Тепер найпоширенішою асоціацією стає асоціація з пристрасним, веселим, запальним, подекуди меланхолійним співом, танцем, грою на музичних інструментах:

Empezaba entonces el llamado género flamenco a ser de buen tono en ciertos barrios del arte y en algunas sociedades [5:269, Clarín L. La Regenta, 1885].

Joaquín Orgaz había prometido cantar por lo flamenco a los postres [5:173, Clarín L. La Regenta, 1885].

Дещо пізніше з’являються знамениті *cafés cantantes*, де збираються інтелектуали для ведення дискусій та слухають виконавців пісень фламенко, насолоджуються грою на гітарі (яка у XIX столітті починає панувати в цьому виді мистецтва) та запальним танцем.

Y dio un salto sobre la mesa agarrándose a una columna y comenzó un baile flamenco con perfección clásica. No faltaron jaleadores, y sonaban las palmas mientras cantaba el mediquillo con voz ronca y melancolía de chulo [5:180, Clarín L. La Regenta, 1885].

Varias noches Andrés entraba en algún café cantante con su tablado para las cantadoras y baliadoras. El baile flamenco le gustaba y el canto también cuando era sencillo [5:59, Baroja P. El árbol de la ciencia, 1911].

Моделюється складова “доступності” мистецтва для народу, завдяки чому згодом фламенко перетвориться на національний символ.

Y Olmedo lo hacía todo tan al vivo y tan con arreglo a programa, que se emborrachaba sin gustarle el vino, cantaba flamenco sin saberlo cantar, destrozaba la guitarra y hacía todos los desatinos que, a su parecer, constituían el rito de perdido [5:92, Pérez Galdós B. Fortunata y Jacinta, 1887].

У XX століття “фламенко” – це театр (*teatro*) і балет (*ballet*), кохання з пікантним присмаком (*amor con salsa picante*) і вміння приваблювати жінок (*señorío para tratar mujeres*), загадковість (*aire misterioso*), елегантність (*adorno elegante*), простий і виразний стиль (*estilo sencillo y expresivo*).

“Фламенко” надихає (*aspira*), висловлює почуття (*expresa*), зводить з розуму (*vuelve loco*), змушує душу парити (*alma vuela como una mariposita*).

El campo, montar a caballo y, sobre todo, el cante y el baile flamenco; eso me vuelve loco [5:195, Carretero J. M. Caballero Audaz. El libro de los toreros, 1947].

Ole me hace mucha gracia. Invita a las cañas de manzanilla y al baile flamenco... Yo me río y me divierto con estas cosas, porque, la verdad, no me dan frío ni calor: sobre esto que llamáis política y sucesos públicos, mi alma vuela como una mariposita [5:190, Pérez Galdós B. España trágica, 1908].

Окрім того, у ХХ столітті “фламенко” набуває таких концептуальних ознак, як *identidad, cultura popular, símbolo nacional, política, idealización, imagen uniforme de la cultura española* і, навіть, перетворюється на засіб політичної пропаганди:

Esta tesis de Demófilo ha propiciado que los intentos de instrumentalización ideológica del flamenco se hayan centrado en el cante, permitiendo que en el baile se generaran espacios de resistencia política y cultural [6].

Висновки. Отже, концепт “фламенко” є багатовимірним ментальним утворенням, до складу якого входять понятійний, образний і ціннісний компоненти, що шляхом своєї модифікації змінюють концепт, впливаючи на мовну картину світу сучасної іспанської нації. Глибинне розуміння складових даного концепту, що з’являється завдяки його вивченню шляхом діахронічного дослідження, дає можливість прогнозувати його розвиток. **Подальші перспективи** дослідження полягають у аналізі зв’язків досліджуваного національно-маркованого концепту з іншими лінгвокультурними концептами іспанців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [монография] / Владимир Ильич Карасик. – М. : Перемена, 2002. – 477 с.
2. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с.
3. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : Истоки, 2002. – 195 с.
4. Пименова М. В. Типология структурных элементов концептов внутреннего мира (на примере эмоциональных концептов) / М В Пименова // Вопросы когнитивной лингвистики : сб. науч. трудов / главн. ред. Николай Николаевич Болдырев. – 2004. – № 1. – С. 82-90.
5. *Corpus Diacrónico del Español (CORDE) de la Real Academia Española* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.rae.es/cordenet.html>.
6. Washabaugh W. Duende y misterio del flamenco [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ayp.unia.es/index.php?option=com_content&task=view&id=252